

janje in gospodovanje, vlada tudi pri najnižjih in najsurovejših národih tista moč, ki jo ima v vsem stvarjenji jedino le človek: prosta volja! Volja je silen faktor in modifikuje »boj za obstanek« v sleharni méri. Volja je tako silno orožje, da nadomešča dostikrat bogato orožarnico; da bi sleharni narod ga hotel uporabljati, gotovo bi se marsikdaj »boj za obstanek« končal drugače.

Nobenemu národu ni tako zeló potreba krepke, neupogljive volje, kakor prav nam. Nas je usoda posadila prav kakor nalašč med najmočnejše in najbrezozirnejše sosede, ne da bi nam bila dala dosti sposobnega in potrebnega orožja v hudi »boj za obstanek«. Naš boj je bil zmerom sama obramba, in pohlevni Slovenec se nikdar ni spomnil, da je obramba vspešna samó, ako je tù in tam združena s krepkimi naskoki, kateri porušijo sovražnika najsitnejše obsipe. Skromni slovenski ratar je bil zadovoljen, da je našel, sledeč drugim národom, kraje, kjer ni bilo nič ali malo stanovnikov in obilo proste zemlje. Razrušena so bila mesta rimska, ne po »ljutih« Slovencih, nego po národih grmanskih in mongolskih; na razvalinah si je postavil Slovenec rad svojo borno kočó, potrebil grmovje, zoral zemljo in ravno plug je bil našim pradedom tisto silno peró, s katerim so si vknjižili na dotlej prosti božji zemlji pravico svojo. Plug jim je bil orožje za mirno osvajanje — ne pa kruti meč.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

(Dalje.)

2. *Der Lautwerth der Nasalvocale im Altpolnischen. Eine grammatische Studie von Dr. J. Leciejewski. Wien, 1886, 8° 165.*

Pisatelj te učene razprave je nam Slovincem znan po svojem spisu »Z. życia Słoweńców«, s katerim je rojake svoje Poljake z našimi literarnimi in kulturnimi razmerami seznanil; a učenemu svetu po svojih dialektologičnih studijah, objavljenih v 9. knjigi »Rozpr. i Spraw. akad. um. v Krakowie« in v razpravi o jeziku florijanskega psalterja v »Archivu«. Najnovejše njegovo delo o nosnih samoglasnikih v staropoljščini je bilo že leta 1883. dogotovljeno ali je šele zdaj izdano. Osniva se na jako vestnem in natančnem preiskavanju vseh do zdaj izdanih starejših poljskih virov in rokopisov; podaje tedaj mnogo zanesljivega gradiva in ima trdno podlago.

O poljskih nosnikih, o njih razvitku in zgodovini, o njih odnošaji nasproti staroslovenskima nosnikoma se je mnogo pisalo, odkar je Vostokov

odkril rinezem stsl. nosnikov. Dovolj je, ako opozorimo samó, kako različne nazore sta izrekla o tej stvari poljska učenjaka Kryński in Baudouin de Courtenay. Celó v tem se mnenja ne strinjajo, ali se je v poljščini φ na škoto q (ρ) razširil, ali nasprotno. Tej nejasnosti je bilo v prvi vrsti krivo, da se je pri vseh preiskavah premalo oziralo na historičen razvoj poljskih nosnih samoglasnikov. Leciejewski je v svoji razpravi gledé nosnikov okrenil na novi in pravi pot; on je vsak poljski spomenik gledé nosnikov posebej preiskal in sicer v tem redu, da je počel z novejšimi.

V početku knjižice svoje nam pripoveduje o dogodkih in stanji nosnikov v sedanjih poljskih narečjih; stvar, katera je tudi za druge slovanske jezike, osobito stsl. zanimiva. Mi pozvemo tukaj, da se je v poljskih narečjih razvil iz q — \hat{o} in o , iz φ — \hat{e} in e jednako naši slovenščini in macedonskemu narečju. V drugem narečji je iz q najprej postal om , iz katerega se je po vplivu nosnega soglasnika na predstoječi samoglasnik razvil \acute{o} in pozneje u . To razsvetljuje jednaki pojav v stsl., kjer se je iz \bar{o} zaradi sledečega nosnega soglasnika n tudi \bar{u} (y) razvil. Tudi nam pojasnuje nekoliko razvitek češk., rusk. in srb. u iz praslov. q . Omenjam, da je tudi v slovenskem narečji, kakor se govori okoli Celja in Konjic, iz glasovnega skupka ou nastal o z nekim nejasnim nosnim prigrasom n. pr. *konj* se izgovarja *kôj*. Nekaj sličnega nahajamo v nekaterih poljskih narečjih, kakor je to pokazal Matusiak.

Pisatelj je dokazal, da je imela staropoljščina nosne samoglasnike \bar{a} , \bar{i} , \bar{u} , \bar{e} , \bar{i} ¹⁾, iz katerih so se novopoljski ρ , $i\rho$, φ in $i\varphi$ razvili in sicer na ta način, da so staropoljski nosniki najprej svoj nosni glas izgubili in v svoje elemente razpadli ($a + n$). Iz $\bar{a} + n$ je pozneje (v 15. stoletji) $\acute{a}m$, $\acute{o}m$, ρ nastal, iz $\bar{a} + n$ pa po vplivu soglasnika φ (str. 159). Vsakemu dolzemu nosnemu samoglasniku stpolj. odgovarja ρ v novopolj., vsakemu kratkemu — φ , in to je tudi po pisateljevem mnenji vzrok različnega nosnika v nom. sgl. *dąb*, -a gen. *dębu*; prvo je bilo *dąb*, drugo *dębu*. Isto je pisatelj kratko izrekel že v Archivu VI. str. 527. Ta razlika se dolgo ni znala tolmačiti. Šele Potebnja jo je povoljno razložil. Njegovo tolmačenje se popolnoma strinja z ónim Leciejewskega. Potebnja pravi »*o* steht ungefähr im gleichen Verhältnisse zu φ , wie poln. \acute{e} — \acute{o} zu e — o oder wie Kleinruss. \acute{i} zu e und o . Entsprechend dem, wie poln. \acute{o} seinen Unterschied von o dem Gegensatze der geschlossenen und offenen Silbe verdankt, welcher erst nach und nach, in Folge der Abschwächung und zuletzt des gänzlichen Verschwindens des auslautenden Vocale aufkam, ebenso muss auch der Unterschied zwischen ρ und φ in *dąb* — *dębu* erst dann eingetreten sein, als die

¹⁾ Skoraj jednako tudi Potebnja »Ich bin somit der Ansicht, dass vormalis im Poln. in dem Wechsel von q und φ der vocalische Bestandtheil gleich a war. Arch. III, 619.

Zweisilbigkeit der Wortform *dąb* aufhörte zu bestehen. Arch. III, 617.¹⁾
 — To je gotovo najboljšo potrdilo nazorov Leciejewskega.

Omenjena knjižica je tedaj izpolnila precčej veliko praznino v poznavanju poljskega jezika in njegovega razvitka ter pojasnila do zdaj temni razvoj poljskih nosnikov.

3. *Die serbischen Dynastien Crnojević. Ein Beitrag zur Geschichte von Montenegro. Von Franz Miklosich.*

Od našega še vedno neumorno delavnega Miklosicha je pred kratkem v 112. kn. poročil dunajske akademije na str. 29—94 objavljen omenjeni prinesek k zgodovini črnogorski. On razsvetljuje zgodovino XV. in XVI. stoletja najmanjše jugoslovanske državnice in ob enem óno beneške samovlade.

Podlaga razpravi je sedem v dvorskem arhivu najdenih srbskih pisem pisanih leta 1523. od bega Crnojevića beneškemu dogu. Delo razpada v šest poglavij, med katerimi so najzanimivejša za zgodovinarja prvo, obsezajoče omenjena pisma in istodobni nemški prevod, drugo — katero bode najbolj jezikoslovcu ugajalo — o jeziku ónih pisem, četrto, obsezajoče vesti o rodbini Crnojevića, peto, kateremu je napis »Zur inneren Geschichte von Montenegro«, in šesto: Dostavek.

Tudi ta razprava se odlikuje po vsem ónem, kar krasi vsa dela našega slavnega mojstra; razvidamo tudi iz nje, kako dobro in natančno on pozna slovansko zgodovino, celó óni oddelek, v katerem je še marsikaj nejasnega, ker pomanjkuje zanesljivih virov. — V drugem poglavju (str. 54) tolmači nam ime »Cernojević« in »crna gora«. V četrtem so iz vseh virov 14., 15. in 16. stol., latinskih, grških, taljanskih in srbskih sestavljeni podatki o rodbini Crnojevićev. Morda najzanimivejše poglavje je peto, v katerem razpravlja o notranji, kulturni in ustanovni zgodovini črnogorski (str. 79—85). Šesto poglavje obseza opazke o dozdej skoraj mitični osebi Štefana Maramonte, o dinastiji Juraševičev; vire in literaturo. Iz virov in literature, med kojimi našteva marsikatero celó zgodovinarjem neznane vire in spise, moremo najbolje razvideti vestnost in zanesljivost, ob jednem pa tudi popolnost razprave.

4. *Akcentat i metar junačkih narodnih pjesama. Napisao M. Šrepetlj. Zagreb 1886, 8°, 79.*

To je naslov jako marljive razprave o štokavskem naglasu in metru srbskih narodnih pesmij, katere se nahajajo v II., III. in IV. knjigi krasne

¹⁾ Nasprotno mnenje je pred kratkem izrekel A. Sobolevskij: »I dějstvitel'no, možno li somněvat'sja, čto vs drevne-pol'skomv jaz. nyněšnee e proiznosilost kakz e, kogda čeredovanija vz rodč *część-cziąstka* (sz nosovymz o) predstavljajut polnoe shodstvo sz čeredovanijami *bierzecz-biorę* i. t. p. i vpolně obzjasnjajutsja takz že, kakz i eti poslednija?« Russ. filolog. věstnikz 1886, 1. zv. str. 179. Odnosaj med *bierzecz-biorę* ni merodajen za tolmačenje *część-cziąstka*; tukaj sta dva različna procesa, katera sta proizvedla isti rezultat.

Vukove zbirke. Pisatelj je, kakor na str. 53. pripoveduje, vse deseterce omenjenih treh Vukovih knjig beležil, katerih ni menj od 47,000.

Razprava razpada po svoji vsebini v dva dela: V prvem (str. 9—50) razpravlja pisatelj o naglasu, v drugem (str. 50—78) o metru narodnih pesmij. V uvodu se je doteknil vprašanja, ali se je narodna srbska (hrvaška) metrika osnovala na ritmu in da se mora „od pjevanja izaći“, ali pa na naglasu in kvantiteti. Pisatelj misli v soglasji z Jagićem, Zimo in Budmanijem, kateri so v prejšnjih letih obširneje o tem pisali, da je bil prvotno narodnemu stihu ritem podlaga. „Po svemu tome“ — piše na str. 8. — „možemo suditi, da je temeljem naše narodne pjesme bio nekoč samo ritam. No što je pjesma više primicala vremenu, da se ne samo pjeva, nego i kazuje, to je više pjevač ugagjao i jezičnome akcentu, to se više očituje težnja, da se akcenat i ritam slože.“ Ta pisateljev nazor ugaja najbolj razvoju narodnega pesništva. Na str. 11.—15. je nam naštel vse besede, katere se nahajajo v omenjenih treh Vukovih knjigah, a katerih ni najti v Vukovem slovarji.

Govoreč o štokavskem naglasu, pri katerem se vedno vestno ozira na čakavščino, izrekel je na str. 19. svoj nazor z besedami: „Po tom opažamo dva glavna faktora, koji upravljaju svom akcentuacijom štokavačkoga govora: ili mora riječ odmah početi s padajućim akcentom, gdje se odmah v prvi tren upotrebljava sva intenzija glasa, ili počinje s rastućim akcentom, ili se onda ne smije iz akcenta glas naglo spustiti v nizinu nego preko srednjega tona. Po tem može rastući akcenat doći samo u riječima bar od dva sloga, te može biti na svakom slogu osim zadnjega. Padajući može biti samo na početku.“

Lepo in prepričevalno razpravlja pisatelj o naglasu kot sredstvu razločevanja dveh inače popolnoma enakih oblik. Tako je sicer nekatere pojave hrvaškega jezika že pred dvajsetimi leti Jagić tolmačil in o tem tu in tam dovolj obširno prof. Maretić v 67. kn. „Rada“ govoril, ali vendar moramo priznavati, da je pisatelj dobro storil, da je nam pri mnogih primerih pokazal, kako se je naglas predručal samo radi razločevanja morfološki enakih oblik. To biva pri sgl. gen. *rûkê* nasproti pl. nom. in acc. *rûke*; sgl. acc. *rûku* — dual. gen. in loc. *rûkû*; sgl. dat. *rûci* — sgl. loc. *rûci*; gen. pl. *kônjà* — gen. sgl. *kônja*. Isto velja o besedah, katere imajo naglas kakor *drûg*, *drûga*; njim je jedina razlika med dat. in loc. sgl. naglas (str. 36.). Po naglasu se loči tudi voc. od drugih sklonov (str. 37.). Težnjo do jasnosti, katera se javlja v omenjeni vi differentiae (Differenzierungstrieb) opazujemo tudi v 3. os. sgl. aorista nasproti isti osebi sedanjikovi: v aor. *izgovori*, *öplete*, *dönese* a v sedanjiku *izgovori*, *oplêtê*, *donèse* (str. 38.). Za tem nam (na str. 43.—47.) dokazuje, da konjunkcije morejo v izrečnem retoričnem ritmu izgubiti visino glasa in pasti v nižino.

Pisatelj je v svojem preiskavanju prišel gledé odvisnosti naglasa od besednega objema do istega zaključka, katerega je Jagić pred nekoliko meseci izrekel v svojem Archivu. Šrepelj o tem pravi »Uz pomenuti metaplazam akcenta podaje štokavačkome govoru mnogo gipkosti i onaj poznati pojav, da je $\ddot{a}a = \acute{a}$, $a\grave{a} = \acute{a}$, što se najbolje opaža na promjenama \acute{e} : *tijelo = tĕlo, tĭlo, vrijeme = vrĕme, vrĭme*. No ovaj je zakon dublje zahvatio korijen, nego bi možda ko u prvi mah i pomislio. Po mom na ime sudu ovaj zakon ne vrijedi samo onda, kad se sastanu dva vokala jedan do drugoga, što no se stežu ili otežu: *grōot = grōt, sĕlce = sĕdce* i. t. d., nego to vrijedi i za dva sloga jedan za drugim. Inače se ne može razumjeti, za što se mijenja akcentat od riječi *drŭg* pl. *drŭzi*, kad prione slog *ov* (*ev*), te postaje *drŭgovi* (str. 24.). To je tudi vzrok izpremembi naglasu v *dōnijeti, kōrijen* nasproti *dōnĕti, kōrĕn*; ali *grāgjanin = gragjāni, vāročanin = vāročāni, Dŭbrōvčanin = Dŭbrovčāni, ljubljāj = ljubljaja, zlatār = zlatara, sĕkŭn = sĕkuna* i. t. d.⁶ Isti zakon se dá tudi v slovenščini opaziti, samo da ne zasekava tako globoko v organizem naglasa. Mnogim besedam, katere so imele sprva različen naglas,¹⁾ je enakost sufiksa izjednačila tudi naglas v štokavščini (str. 28.). — Vzrok različnega naglaševanja v štokavskem in čakavskem narečji išče Šrepelj (str. 41.) v podnebji, različni geografični léži in ju prispodablja v tem z jonskim in ajolskim narečjem — prvo ni prav verjetno.

Glavni rezultat natančnega preiskovanja melodije in ritma národnih pesmij srbskih (hrvaških) je ta, da ima melodija v deseterci tri glasbene teze — kar je tudi Wollner neodvisno od Šreplja izrekel — in da je pevec »osjećajući u pjevanoj pjesmi u svakom desetercu tri teze, tri udarca nastojao u jeziku tome zahtjevu (sc. da zadovolji meterskemu naglasu) zadovoljiti, te u svakom desetercu najmanje po tri puta upotrebiti govorni akcentat.« — Omeniti mi je še samó, da se na nekaterih mestih razprave nepotrebne stvari nahajajo, katere niso v nobeni ali skoraj nobeni zvezi s predmetom samim; a to je malenkost.

V. Oblak.

(Dalje prihodnjič.)

¹⁾ Isto vidimo v ruščini in tudi v slovenščini, samó da vpliva mnogokrat naglas prvotne in podstavne oblike na nove (sekundarne) besede n. pr. žličar, kopitar, sklĕlar. Tako imajo tudi kmetica, kovačica, kraljica, tatca, telica, danica, družica naglas na predzadnjem zlogu nasproti besedam: punčica, žabica, žličica, mrvica, katerem je naglas na prvem zlogu. Pri zadnjih besedah je vplival naglas prvotnih besed, za kar imamo tudi v srbsčini mnogo poučljivih primerov.

